

PRINCIPIUL ORDINII CLASIALE ÎN LIMBĂ

LE PRINCIPE DE L'ORDRE CLASSIAL DANS LA LANGUE

(Résumé)

À côté des principes classiques décrits dans le *Cours de linguistique générale* de Ferdinand de Saussure (L'Arbitraire du signe linguistique et Le principe de la linéarité ou de la successivité) ou dans des écrits ultérieurs (Le principe de l'économie dans la langue), il faut mettre en évidence *le principe de l'ordre classial*, imposé par la relation pensée – langage. Il s'agit en essence d'une forme de manifestation dans la langue du *principe de l'identité* qu'on trouve dans la logique, mais pas comme manifestation de l'identité absolue, mais en tant que *Principium identitatis et discrepantiae*.

Le principe de l'ordre classial, qui n'a pas été individualisé comme tel, a été abordé jusque maintenant plus ou moins systématiquement sous ses deux aspects: en tant que règle de la similarité (cf *loi de la ressemblance* dans la sémasiologie de L. Şăineanu) ou de la différence.

Dans la dynamique de la langue, ces deux règles actionnent d'une manière convergente et pour cela elles ont été considérées comme un seul principe, décrit comme tel, en conformité avec les informations de la linguistique actuelle. Le statut de principe est donné par la capacité de s'impliquer dans le fonctionnement de chaque niveau de la langue. En ce sens, notre étude se concentre sur la révélation des divers rapports entre constante et variable au niveau des unités, des modalités d'identification des traits individuels, de la configuration et du fonctionnement des critères de sous-classification et de la manière dans laquelle le caractère systématique s'institue dans la langue.

Mots-clés: identité, énoncé, logicisme, extension, transphrastique.

1. Principiul ordinii clasiale (al similarităţii/diferenţierii), nedescris până acum de studiile de lingvistică, este varianta la nivelul limbajului a principiului identităţii din logică. Dar nu al identităţii absolute, ci al celei relative (*Principium identitatis et discrepantiae*).

Deși nu l-a individualizat ca atare, F. de Saussure n-a putut să-l evite. Referirile frecvente la similaritate, dar mai ales la diferențiere din *Cursul de lingvistică generală* îndreptățesc ideea că, de fapt, lingvistul genevez i-a intuit, în mod evident, importanța: „Mecanismul lingvistic se bazează în întregime pe identități și diferențe, unele nefiind decât opusul celorlalte” (Saussure 1982: 123); „Până și în afara limbii toate valorile par conduse de acest principiu paradoxal: 1. un lucru neasemănător, susceptibil de a fi schimbat...; 2. lucruri similare ce pot fi comparate cu cel a cărui valoare este în cauză” (*ibidem*: 128); „în limbă nu sunt decât diferențe... diferențe conceptuale și diferențe fonice (...). Un sistem lingvistic este o sumă de diferențe de sunete combinate cu o serie de diferențe de idei” (*ibidem*: 133).

Prima problemă pe care o ridică acest principiu, având un corespondent în logică, este aceea a legăturii indestructibile dintre gândire și limbaj. Sfera abordării unei astfel de teme este atât de vastă, încât se cuvine limitată la unele aspecte semnificative.

În studiul *Categorii de limbă și categorii de gândire*, E. Benveniste sintetizează și pune într-o lumină nouă relația, aflată sub semnul priorității, dintre cele două entități: limbă și gândire. Analizează pentru aceasta conținutul complex al celor zece categorii aristotelice dintr-o perspectivă bilaterală și ajunge la concluzia că: „Acest conținut trebuie să treacă prin limbă de la care își împrumută tiparele” (Benveniste 2000: 63). De aici nu se pot trage însă concluzii decisive: „A considera cei doi termeni, gândirea și limba ca fiind solidari și reciproc necesari nu ne spune nimic despre cum sunt ei solidari, motivul pentru care i-am socoti indispensabili unul altuia” (*ibidem*). Autorul pare să accepte că „limba furnizează configurația fundamentală a proprietăților pe care gândirea le atribuie lucrurilor” (*ibidem*: 69) și că e posibil „să căutăm în sistemul formal al limbii decalcul unei logici inerente minții și deci exterioară și anterioară limbii” (*ibidem*: 72). Demonstrația se termină cu o circumspecție: „în realitate, nu construim astfel de naivități și tautologii” (*ibidem*).

Situația este tranșată de E. Coșeriu, în studiul *Logicism și antilogicism în gramatică*: „Limbajul este un înainte și nu un după în relație cu gândirea logică” (Coșeriu 2004: 245); „Însă limbajul nu este logic, ci doar anterior gândirii logice” (*ibidem*: 250).

Corelarea lor funcțională din faza actuală nu pare să revendice vreun avantaj din raportul de anterioritate: „În mod cert, gândirea logică determină, modifică și depășește conceptele pe care i le pune la dispoziție limbajul; dar, în același timp, depinde de limbaj: în primul rând, deoarece conceptele primare trebuie să fie luate din limbaj; în al doilea rând, pentru că trebuie să se exprime prin intermediul limbajului” (*ibidem*: 246).

În procesul de formare a noțiunilor gândirii, principiul ordinii clasiale conduce la identificarea acelor proprietăți prin care obiectele unei mulțimi se aseamănă între ele și se constituie astfel într-o clasă, deosebindu-se totodată de obiectele celorlalte clase. În plus, sunt identificate acele proprietăți

prin care un obiect se distinge de toate obiectele clasei din care face parte, individualizându-se ca atare.

După ce logica modernă a depășit teoria noțiunii, metoda extensiunii și a intensiunii (prin intensiunea unui predicator Carnap înțelege proprietatea, iar prin extensiune, clasa predicatorului respectiv: cf. Carnap 1972: 60), a făcut totuși recurs la psihologia cunoașterii: „Se pune întrebarea dacă nu ar fi mai indicat să luăm proprietățile ca punct de plecare și să definim clasele pe baza proprietăților sau dacă, dimpotrivă, ar fi mai indicat să luăm clasele ca punct de plecare și să definim proprietățile pe baza claselor?” (*ibidem*: 206).

Dintr-o altă perspectivă structuralistă, în termenii glosematicii daneze, acest principiu a fost validat: „Limba este un sistem de identități și diferențe. Unitățile lingvistice se cunosc prin identitatea lor și se disting prin diferențele dintre ele. Așa-numita problemă a substanței, coincide cu problema identității lingvistice, concept în care forma și substanța se întâlnesc și se identifică” (Coșeriu 2004: 233).

Principiul ordinii clasiale presupune două operații, însă acțiunea lor fiind antagonistă, pot fi considerate două fețe ale aceluiași principiu.

Astfel, cum s-a văzut, trăsăturile prin care obiectele se aseamănă și se grupează într-o clasă au puterea de a le distinge de toate obiectele din celelalte clase.

Plecând de la caracterul ireductibil diferit al celor două componente ale semnului lingvistic, F. de Saussure a absolutizat în dese rânduri rolul diferențelor: „în limbă nu există decât diferențe. Mai mult încă: o diferență presupune, în general, niște termeni pozitivi între care ea se stabilește; dar în limbă nu există decât diferențe fără termeni pozitivi” (Saussure 1982: 133).

Acest lucru poate fi înțeles și că orice trăsătură distinctivă (cf. *Principiul opoziției*, la Coșeriu 2000: 190) conferă, prin relația pe care o angajează, o valoare, instituind-o ca unitate: „În acest sens trebuie să interpretăm afirmația aparent paradoxală a lui F. de Saussure. Ceea ce nu înseamnă că în limbă nu există numai diferențe goale, fără termeni pozitivi” (*ibidem*: 192).

Ceea ce ține împreună cele două componente ale semnului lingvistic, arbitrar selectate, se explică prin dimensiunea pragmatică a entității, în ecuația semiotică intrând și Emițătorul și Receptorul, fiindcă semnul funcționează printr-o convenție între aceștia. Aceasta înseamnă că, de fiecare dată, protagoniștii comunicării decodifică în mod similar unitatea care-i pune în relație. Prin urmare, principiul ordinii clasiale se aplică și la acest nivel, generând, cum afirmase deseori F. de Saussure, termenul primar pozitiv. Nu e vorba de o neutralizare a diferențelor, ci de o acceptare a valorii lor prin convenție. Numai după validarea decodificării similare, semnul lingvistic se constituie într-o clasă de forme paradigmatică, fiecare presupunând posibilitatea de actualizare a unei valențe sintactice.

2. Principiul ordinii clasiale este, de fapt, cel care guvernează raportul dintre constantă și variabilă în definirea unităților fundamentale ale limbii.

2.1. În definirea fonemului, prin procesul de comutare, se identifică elementele care prin substituție într-un context dat nu produc modificări în planul semantic. Acestea se constituie într-o clasă de echivalențe fonetice (alofone) care definesc fonemul respectiv. Înșușirile (notele) ce caracterizează alofonele, deosebindu-le între ele, nu au forță funcțională, nu sunt trăsături distinctive, ci pertinente. Fonemul în sine este funcțional, fiind angajat într-un sistem de relații prin opozițiile angajate de trăsăturile distinctive. Este adevărat că „o unitate este ceea ce o distinge de altele (...) deoarece diferențele înseși sunt pozitive” (Coșeriu 2000: 292), dar, cu toate acestea, o trăsătură distinctivă rămâne ceea ce este: elementul de diferențiere a unității respective. Aceasta se înțelege cu atât mai mult, cu cât o unitate poate avea o trăsătură distinctivă față de unele determinări ale contextului și o altă trăsătură față de alte determinări ale aceluiași context sau față de contexte diferite. Ceea ce înseamnă că opozițiile nu sunt numai binare (dihotomice), neconformându-se principiului dualității din logică, aspect surprins de Coșeriu însuși: „Dacă într-o anumită opoziție o unitate funcționează printr-o trăsătură distinctivă, ea reprezintă în limbă toate trăsăturile distinctive prin care funcționează în mai multe opoziții la care participă (...). Cu alte cuvinte, o unitate poate fi considerată ca fiind constituită printr-o serie de trăsături distinctive (...) ca fiind ea însuși un fascicul de trăsături distinctive” (Coșeriu 2000: 191).

Nivelul fonologic a fost „rezolvat” în problemele lui fundamentale de reprezentanții Școlii Lingvistice de la Praga. Importanța contribuțiilor, în special ale lui N. Troubetzkoy, a fost recunoscută de specialiști: „Teoria opozițiilor reprezintă cea mai importantă contribuție a Școlii Lingvistice de la Praga la dezvoltarea structuralismului lingvistic” (DSL 2001: 361).

Distincția dintre fonetică (știință a naturii, auxiliară lingvisticii) și fonologie (știință a culturii), preocupare de câteva decenii, a determinat pe unii cercetători să instituie granițe ireconciliabile între cele două discipline, iar pe alții, angajați într-un proiect de unificare a științelor fonice, să demonstreze complementaritatea lor. În cele din urmă s-a considerat că „separația între fonetică și fonologie și excluderea substanței din considerarea faptelor fonice, nu numai că sunt inoportune din punct de vedere metodologic și că implică dificultăți practice de nerezolvat (...), dar sunt și imposibile” (Coșeriu 2004: 132–133).

Pe linia distincției dintre trăsături fonetice funcționale și afuncționale (O. Jespersen) s-a ajuns la „nécessité de distinguer entre phonème et son, entre traits phonologiquement distinctifs et traits non distinctifs” (Avram 2011: 70); „nous avons exprimé une opinion différente, suivant laquelle le contenu d'un phonème donné est l'ensemble des traits phonologiques distinctifs qui constituent la définition du phonème en question” (Avram 2011: 91); „ce qui

est important c'est que le phonème est linguistiquement analysable, tandis que le trait distinctif ne l'est pas" (Avram 2011: 93).

În tradiția postpragheză, la nivelul filologic au fost identificate 12 cupluri de opoziții, prin care pot fi definite fonemele din fiecare limbă: „I. Vocalique / non-vocalique; II. Consonantique / non-consonantique; III. Compact / diffus; IV. Tendu / lâche; V. Voisé / non-voisé; VI. Nasal / oral; VII Discontinuu / continu; VIII. Strident / mat; IX. Bloqué / non-bloqué; X. Grave / aigu; XI. Bémolisé / non-bémolisé" (cf. Jakobson 1973: 128–130).

A doua opoziție pare să o repete pe prima, delimitând astfel subclasele: „Les voyelles sont vocaliques et non-consonantiques; les consonnes sont consonantiques et non-vocaliques; les liquides sont vocaliques et consonantiques (avec à la fois, libre passage et obstruction dans la cavité orale et l'effet acoustique correspondant); les glides sont non-vocaliques et non-consonantiques" (*ibidem*: 128).

Principiul ordinii clasiale se aplică la nivelul expresiei: „Le groupement des phonèmes d'un langue donné selon leur qualité (c'est-à-dire selon leur traits distinctifs) aboutit à l'établissement d'un nombre quelconque de classes et sous-classes dont chacune est caractérisée par un ou plusieurs traits: voyelles et consonnes, voyelles ouvertes et voyelles fermées, consonnes sonores et consonnes sourdes etc." (Avram 2011: 105).

De asemenea, introducerea criteriului cantitativ (numărul de trăsături distinctive) a condus la posibilitatea stabilirii unei ierarhii între foneme și clase de foneme: „Un tel critère quantitatif est par exemple, le degré de complexité de phonème; on sait qu'il y a des phonèmes complexes et des phonèmes moins complexes ou simples" (Avram 2011: 105).

Luându-se în calcul trăsăturile distinctive plasate în dihotomii succesive (de regulă trăsături articulatorii și acustice) s-a putut ajunge la conturarea unei matrice fonologice a limbii române literare în care, pe axa sintagmatică, sunt plasate fonemele, iar pe axa paradigmatică, trăsăturile distinctive. Un astfel de tablou „conține și o descriere (parțială) a fonologiei unei limbi și o clasificare a fonemelor limbii respective" (Avram 2009: 147).

2.2. Probleme mult mai complexe se găsesc la nivelul morfologic, evaluate după modul de rezolvare a lor.

Dacă în corelarea foneticii cu fonologia, criteriul logico-obiectiv, ce validează corespondențele dintre logică și realitate pare a avea o importanță mai mare, la nivelurile superioare (morfologia, sintaxa) o anumită eliberare a științei limbii validează unul dintre argumentele forte ale antilogiciștilor: „orice știință este logică pentru că este știință și nu pentru că este știința unui obiect logic" (Coșeriu 2004: 253). Totuși, nu se poate pune semnul egalității între gramatica unui limbaj artificial și cea a unui limbaj natural, acesta din urmă fiind chiar „fundamentul istoricității omului" (*ibidem*: 259). Nici concesiile gramaticienilor nu sunt totale: „În menirea sa ordonatoare, clasificarea nu există ca atare în acea parte a realității pe care o configurează:

clasificarea este o știință, dar nu este arbitrară (...) operația estimativă a unei clasificări trebuie să aibă în vedere coerența internă și gradul de adecvare la obiect” (Guțu Romalo 2013: 207).

2.2.1. În morfologie, stabilitatea este dată de acordul lingviștilor în ceea ce privește definirea morfemului, ca unitate semnificativă minimală (funcția semn) (cf. Ionescu 2001: 138). Nu același lucru se poate spune referitor la tehnicile de segmentare și la criteriile de clasificare: „Il n'existe malheureusement pas de procédure qui conduise automatiquement à une segmentation et à une classification correctes (...) il est parfois difficile de voir tout de suite quelles sont les oppositions les plus pertinentes” (Gleason 1969: 55). Gruparea morfemelor a cunoscut în istoria lingvisticii mai multe criterii de subclasificare, obiectivele fiind nu atât constituirea claselor în sine, cât stabilirea relațiilor bilaterale între morfem, cuvânt și semn lingvistic.

Dacă se ține cont de adevărul formulat de Eugen Coșeriu, după care „Limbajul este esențialmente finalitate semnificativă și nu poate fi considerat ca limbaj în mod independent de o atare finalitate” (cf. 2004: 253), se înțelege că criteriul semnificației are prioritate (pentru alte criterii, cf. Vasiliu 1990: 29; Ionescu 2001: 139).

Dar, trebuie semnalat de la început, dificultatea situației morfemului în configurația unităților limbii este generată chiar de contradicția care există în definirea lui semantică: *unitate semnificativă minimală*. În formularea bloomfieldiană, este presupusă și restricția formei: „A morpheme is a recurrent (meaningful) form which cannot in turn be analyzed into smaller recurrent (meaningful) forms” (Bloomfield 1926: 154). În descriptivismul american, separarea morfemului (ca formă) de semem (ca sens) nu este un demers analitic fără consecințe teoretice (ignorarea sensului în descrierea gramaticală). Funcția semn însă presupune existența celor două componente ale semnului.

Pentru a avea valabilitate în toate tipurile de enunțuri, definirea morfemului impune ca dintre cele două trăsături (unitate și minimală) să se renunțe la una. Așadar, morfemul este o secvență fonică semnificativă care îndeplinește o singură funcție semn (monofuncțională). (Morfemele suprasegmentale sunt lipsite de suportul fonic, remanent în intonație, accent... care, de regulă, n-au corespondent grafic).

Într-un exemplu ca *floarea-soarelui*, substantivul îndeplinește o singură funcție semn. Formal, nu este o unitate minimală, dar se comportă ca atare, întrucât componentele nu pot funcționa separat fără destructurarea sensului; semantic, de asemenea, chiar dacă în structura internă se pot individualiza, împreună au un singur referent.

Dintre toate tipurile de morfeme (lexeme, afixe, flexive și funcțive), probleme de interpretare pun numai primele. În cadrul acestora se întâlnesc lexeme simple, primare (*căs-*, *pădur-*) și derivate (*căsuț-*, *împădur-*); compuse sau supralexeme (*locotenent-colonel*, *floarea-soarelui*, *Curtea de*

Argeș); locuțiuni sau paralexeme (*băgare de seamă, cu capul în nori, a o lua la sănătoasa*).

Înțelegerea relativă a raportului dintre unitar și minimal a condus la dificultățile apărute în definirea cuvântului și în relațiile dintre acesta și semnul lingvistic, raportat la flexiunea sintetică și cea analitică.

Problema unității de bază în morfologie (morfemul sau cuvântul) a fost devansată de dificultățile apărute în definirea cuvântului: „Problema cuvântului în lingvistică este însă departe de a fi clară. Încă din timpul lui Saussure se propuseseră mai multe definiții ale acestei unități lingvistice. Numărul lor a trecut odată cu trecerea vremii și singurul lucru asupra căruia lingviștii sunt de acord este că nicio definiție nu reușește să-i mulțumească pe toți (Ionescu 2001: 148).

În practica limbii române, un (singur) semn lingvistic are mai multe forme de manifestare: *pădure* (un lexem, un cuvânt); *primăvară* (un supralexem, un cuvânt, cu desinența la sfârșit: *primăverii*, nu *primei veri*); *rea-voință* (un supralexem, două cuvinte: *relei-voințe*, nu *rea-voinței*); *locotenent-colonel* (un supralexem, două cuvinte: *locotenenți-colonei*); *Curtea de Argeș* (un supralexem, trei cuvinte); *punct de vedere* (un paralexem, trei cuvinte).

De asemenea, dacă se iau în calcul criteriul lexical (existența ca intrare în dicționar) și criteriul grafic (marcarea în scris prin pauze) în definirea cuvântului, formele flexionare analitice de tipul *am venit, voi veni...* reprezintă câte un singur semn lingvistic, realizat, în structura internă, prin două cuvinte, unele cu statutul de flexive analitice.

2.2.2. În clasificarea cuvintelor în părți de vorbire, multe criterii s-au implicat în tot atâtea tipuri de definiții (delimitări): semantice, flexionare, sintactice, contextuale.

Limbajului natural îi este specifică interferența părților de vorbire, ceea ce înseamnă că formularea unor încadrări după un criteriu unic este și va rămâne un deziderat. De aceea, s-a apelat la metoda distribuției din arsenalul descriptivismului american, în funcție de care s-au alcătuit contexte diagnostice. Metoda este eficientă, dar lingviștii nu s-au angajat în alcătuirea definițiilor contextuale pentru toate părțile de vorbire. Descriptiviștii însșiși se pare că n-au frecventat-o, din moment ce H. A. Gleason, unul dintre cei notabili, pentru substantiv, a apelat, printre altele, și la criteriul tradițional al numărării: *one man, one ox – two men, two oxen* (Gleason 1969: 78).

2.3. O anumită dificultate teoretică în investigarea nivelului sintactic a fost uneori semnalată: „Faptele pe care le cuprinde sintaxa sunt mai complexe și, în același timp au un caracter mai abstract decât cele care aparțin lexicului, foneticii sau morfologiei. Din această cauză sunt mai greu de sesizat și de urmărit” (Guțu 2013: 260).

O astfel de semnalare rămâne valabilă cel puțin în unele aspecte: unitatea minimală, la nivel fonologic, este fonemul; la nivel morfologic – morfemul. Răspunsul nu este univoc referitor la nivelul sintactic. Relațiile, descrise în

mod fundamental de L. Hjelmslev, implicate în structura fiecărui nivel al limbii, au în sintaxă, la întâlnirea cu logica, un spectru mult mai extins, ce a generat un interes deosebit: „Dintre nivelurile lingvistice, sintaxa este domeniul în care s-a acordat maximum de interes în studiul tipologiei relațiilor” (DSL 2001: 435).

2.3.1. La nivelul sintactic al propoziției se cunoaște o literatură foarte diversificată despre sintagmă, fără a se puncta natura acesteia. Ea presupune o relație între doi termeni (cf. T–R–T, la Drașoveanu 1997: 46).

Se observă că termenii sunt doi, iar relația una singură, de unde se deduce că sintagma este unitate minimală *relațională*. La nivel sintactic, termenii care intră în sintagmă sunt cuvinte. Dar nu este vorba de cuvântul lexical (definit prin relația cu referentul), ci de cuvântul sintactic (definit prin relațiile pe care le angajează cu celelalte cuvinte în virtutea valențelor sintactice care-l caracterizează).

Cuvântul sintactic, care satisface/impune o valență sintactică/argument (DSL 2001: 561) altui cuvânt, îndeplinește prin aceasta o funcție. A mai fost numit parte de propoziție, functor, sintem. Așadar, la nivel propozițional, sintemul este unitatea minimală *funcțională*.

2.3.2. Nivelul frastic presupune manifestarea unităților și a relațiilor în structura enunțului. Criteriul informativității, impus de funcția principală a limbii, centrată pe mesaj (referențializare), cere ca enunțul minim să se caracterizeze prin autonomie comunicativă, realizată, de regulă, prin sintagma predicativă. Predicativitatea enunțiativă poate fi manifestată sau presupusă. În cazul din urmă, formal, enunțul poate fi reprezentat de cuvinte, de propoziții monomembre sau de substitute de propoziții.

S-a arătat deseori că organizarea sintactică a enunțului presupune propoziția și fraza: „În cercetările moderne de sintaxă a limbii române se preferă termenul enunț pentru avantajul de a fi neutru în raport cu distincția tradițională propoziție/frază, incluzând ambele tipuri de structuri și evitând astfel ambiguitatea celor doi termeni” (DSL 2001: 196; cf. și GALR II, 2008: 15).

Într-o astfel de înțelegere, alți lingviști l-au considerat un dublet terminologic la modă, dispensabilă (Dimitriu 2002: 1121).

Aceasta se datorește unor definiții incomplete, care evocă drept definatorii criteriul informativității și marcajul prin pauze, uneori numai acestea din urmă: „Orice suită/sucesiune finită a unei limbi emisă de unul sau mai mulți vorbitori” (Dimitriu 2002: 1117; cf. și Guțu Romalo 1973: 29; Cvasnâi 1974: 656).

Pentru a face deosebirea dintre propoziție/frază pe de o parte și enunț pe de alta, trebuie analizate relațiile specifice fiecărui nivel sintactic.

Nivelul propozițional este reprezentat de propoziția independentă (sintagma predicativă), structura prototipică fiind binară. Fiecare dintre sintemele (funcțiile) ce alcătuiesc sintagma este înzestrat cu valențe

sintactice (posibilități combinatorii). Relația specifică se numește *extensiune* (satisfacerea unei valențe sintactice). Prin ea se ajunge de la propoziția simplă la propoziția dezvoltată.

Trecerea de la nivel propozițional la nivel frastic se face prin *expansiune* (este posibilă predicativizarea tuturor funcțiilor în afară de cea a predicatului). Orice propoziție obținută prin expansiune este o propoziție subordonată (secundară). Există așadar propoziții principale independente, iar în interiorul frazei, propoziții principale legate și propoziții subordonate. De unde se deduce că „Termenul enunț nu acoperă termenii propoziție și frază, pentru că propozițiile sintactice legate (principale și secundare) nu sunt enunțuri?” (Găitănanu 2012: 28).

2.3.3. La nivel transfrastic (textual) nu este identificată unitatea minimală, considerându-se că „orice înșirare de fraze, legate unele de altele, va fi numită text” (Coteanu 1978: 115). Neidentificându-se mărcile coeziunii gramaticale (sintactice), s-a concluzionat că „textul nu poate fi definit în termeni sintactici” (Vasiliu 1990: 57; cf. și DSL 2001: 537).

Întrucât, conform criteriului stratificării, un enunț (text) poate fi un cuvânt, o propoziție sau o frază este clar că mărcile de coeziune gramaticală se regăsesc în fiecare dintre acestea. Diferența dintre propoziția-enunț și fraza-enunț stă în numărul de predicate și în conectori. În mod similar, unitatea textuală transfrastică se impune prin mai multe fraze și prin conectori.

O frază-enunț își poate închide structura în funcție de valențele sintactice ale functorilor și ale posibilităților limitate de expansiune, deși elementele informației pe care voia s-o transmită locutorul nu s-au epuizat. Se continuă cu una sau mai multe fraze, până când se termină ideea. Pentru a se trece la o informație nouă se trece la alt paragraf, marcat prin alineat. Prin urmare, enunțurile care se află între două alineate, subsumate unei idei unitare formează un paragraf, care constituie unitatea textuală de bază. Coerența semantică se manifestă în același fel în enunț ca și în paragraf prin compatibilizarea semantică a vecinătăților (afinități/restricții selective). Un paragraf care conține două sau mai multe enunțuri cu sensuri incompatibile este la fel de rău-format ca și un enunț de tipul: *Afară plouă, dar triunghiul are trei laturi.*

Alineatul (spațiul de la capătul rândului următor) funcționează ca un marcator textual, care delimitează grupările de enunțuri în funcție de diversitatea unităților de informație.

Paragrafele demarcate de alineate se grupează la rândul lor în subcapitole și capitole, identificate prin marcatori paratextuali (titluri și subtitluri).

Principiul ordinii clasiale se aplică și la acest nivel: similaritatea, caracterizează unitatea de informație din interiorul paragrafului, iar diferențierea marchează noutatea unității de informație consecutive.

3. Concluzii

Principiul ordinii clasiale (*Principium identitatis et discrepantiae*), ocupându-se cu definirea unităților și cu delimitarea claselor și a subclaselor în funcție de relațiile dintre ele, este în esență un principiu ce aparține structuralismului lingvistic, implicat în configurarea tuturor nivelurilor limbii.

Legătura relativă dintre gândire (logică) și limbaj sau dintre acestea și realitate constituie o temă facultativă, cerută de legile analogiei și, deseori, de determinismul contextului extralingvistic.

Dar adevărul clamat adesea arată că gramatica este logică atât cât poate fi, date fiind imperfecțiunile limbajului natural, pentru că este știință și nu pentru că se subordonează controlului logic al realității.

BIBLIOGRAFIE

- Avram, A., 2009, *Probleme de fonologie a limbii române*, București, Editura Academiei.
- Avram, A., 2011, *Studii de fonologie generală, Études de phonologie générale*, București, Editura Academiei.
- Benveniste, Émile, 2000, *Probleme de lingvistică generală, I*, București, Editura Teora.
- Bloomfield, L., 1926, "A set of postulates for the science of language", *Language*, nr. 2, p. 153–164.
- Carnap, Rudolf, 1972, *Semnificație și necesitate*, Cluj-Napoca, Editura Dacia.
- Coșeriu, E., 2000, *Lecții de lingvistică generală*, Chișinău, Editura Arc.
- Coșeriu, E., 2004, *Teoria limbajului și lingvistica generală*, București, Editura Enciclopedică.
- Coteanu, I., 1978, „Ipoteze pentru o sintaxă a textului”, *Studii și cercetări lingvistice*, XXIX, nr. 2, p. 115–124.
- Cvasnâi, M., 1974, „Despre enunț”, *Limbă și literatură*, nr. 4.
- Drașoveanu, D. D., 1997, *Teze și antiteze în sintaxa limbii române*, Cluj-Napoca, Editura Clusium.
- Găitânanu, Șt., 2012, *Sintaxa limbii române. Unități și relații*, Pitești, Editura Tiparg.
- Gleason, A., 1969, *Introduction à la linguistique*, Paris, Larousse.
- Guțu Romalo, V., 1973, *Sintaxa limbii române. Probleme și interpretări*, București, Editura Didactică și Pedagogică.
- Guțu Romalo, V., 2013, *Periplu lingvistic. Studii și reflecții*, București, Editura Academiei.
- Ionescu, Emil, 2001, *Manual de lingvistică generală*, București, Editura All.
- Jakobson, R., 1973, *Essais de linguistique générale*, Paris, Les Éditions du Minuit.
- Saussure, Ferdinand de, 1982, *Cours de linguistique générale*, Paris, Payot.
- Vasiliu, E., 1990, *Introducere în teoria textului*, București, Editura Științifică și Enciclopedică.

SIGLE

- DSL 2001: Angela Bidu Vrănceanu, Cristina Călărașu, Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, Mihaela Mancaș, Gabriela Pană Dindelegan, 2001, *Dicționar de științe ale limbii (DSL)*, București, Editura Nemira.
- GALR II, 2008: Valeria Guțu Romalo (coord.), *Gramatica limbii române, II, Enunțul*, București, Editura Academiei Române.

Ștefan GĂITĂNARU
Universitatea din Pitești